

Sisekaitseakadeemia
Finantskolledž

Liisa Hansar

**RAHARINGLUSE KAJASTUS EESTI MAKSUVÕLGLASTE
MAJANDUSAASTA ARUANNETES**

Lõputöö

Juhendaja:

Maret Güldenkoh, MBA

Tallinn 2016

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2016
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Raharingluse kajastus Eesti maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes.</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Tax Debtors' Money Circulation in Annual Reports in Estonia.</p> <p>Töö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 39 leheküljest. Töös on kasutatud 35 allikat, millele on töös viidatud. Teema valiku põhjuseks on asjaolu, et sularaha sisse- ja väljamaksed pangas on kontrollitavad, kuid kassas mitte. Seetõttu võib tekkida olukord, et juriidilisel isikul on majandusaasta aruande kohaselt raha, kuid samas vahetult järgnev maksukohustus täitmata.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Eesti maksuvõlglaste raharingluse kajastus majandusaasta aruannetes. Eesmärgi saavutamiseks antakse ülevaade juriidilise isiku likviidsemast varast ja raamatupidamiskohustuslase maksukohustusest ning analüüsitakse maksuvõlglaste nimekirjas seisuga 02.01.2015 olevate maksuvõlglaste ettevõtlusvormi, tegevusvaldkondi ja –piirkondi ning maksuvõlgnevuse perioodi ja maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes raharingluse kajastust, selgitamaks välja sularaha kogus kassas.</p> <p>Töös selgus, et 02.01.2015 seisuga oli maksuvõlglasti kokku 4715, kellest 2983-l olid esitatud majandusaasta aruande ning 1571 nendest kajastas aruandluses eraldi raha kassas ja raha pangakontol. Rahast 50% oli teadmata asukohaga ning 30% asus kassas ja 20% pangas. Analüüsist nähtus, et mitmel aastal oleks olnud maksuvõlglastel maksuvõla tasumiseks raha olemas. Sellest lähtuvalt tehakse ettepanek tõhustada Maksu- ja Tolliameti kontrolli maksuvõlglaste üle ja Justiitsministeeriumile maksuvõlglastele ärikeelu kehtestamiseks, kui maksuvõlglasted ei ole enda maksuvõlga ajatanud. Rahandusministeeriumile soovitatakse teha elektroonilises keskkonnas majandusaasta aruande esitamisel kohustuslikuks lisa „raha“.</p>	
Lisad: Mälupulk analüüsitavate andmetega	
Võtmesõnad: raamatupidamine, majandusaasta, maksuvõlg, raha, sularaha	
Võõrkeelsed võtmesõnad: accounting year, accountancy, tax arrears, money, cash	
Lõputöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Rahandusministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2015-2018; Korruptsioonivastane strateegia aastateks 2013-2020	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Liisa Hansar</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p>	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	Allkiri:
Juhendaja: Maret Guldenkoh	
Kaitsmisele lubatud	Allkiri:
Kolledži direktor: Uno Silberg	

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MAKSUKOHUSTUSLASE OLEMUS	7
1.1. Maksukohustuslase likviidsem vara	7
1.2. Raamatupidamiskohustuslase maksukohustus.....	12
2. MAKSUVÕLGLASTE MAKSUKOHUSTUSE TÄITMINE EESTIS	18
2.1. Maksuvõlglaste jaotumine	18
2.2. Maksuvõlglaste majandusaasta aruanded	23
KOKKUVÕTE	29
SUMMARY	32
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	35
LISAD	38
Lisa 1. Registreeritud juriidilised isikud Registri ja Infosüsteemide Keskuses seisuga 01.01.2015.....	38
Lisa 2. Maksuvõlglaste jaotus tegevusvaldkonniti seisuga 02.01.2015.....	39

SISSEJUHATUS

Raharingluses kajastatakse raha pangakontodel ja kassas ehk sularaha. Majandusaasta aruannetest selgub ettevõtja raha jääk majandusaasta lõpu kuupäeva seisuga. Sellest võib järeldada tulevast maksukohustuse täitmist või maksuvõlgnevuse tekkimist.

Raamatupidamine on ettevõtja majandustegevuse üheks osaks. Raamatupidamisaruanded kajastavad raamatupidamiskohustuslase vara, kohustusi ja omakapitali ning majandustegevuse tulemusi õiglaselt ja õigesti. Juriidilise isiku varad jagunevad käibe- ja põhivaraks ning käibevara likviidsemaks osaks on raha. Raamatupidamisarvestuses kirjendatakse ja aruandluses kajastatakse nii raha pangakontol kui sularaha kassas. Sularaha kogust ja suurust kassas ei reguleerita õigusaktidega. Seda on võimalik igal ettevõtjal määrata raamatupidamise sise-eeskirjas.

Teema valiku põhjuseks on asjaolu, et sularaha sisse- ja väljamaksed pangas on kontrollitavad, kuid kassas mitte. Seetõttu võib tekkida olukord, et juriidilisel isikul on majandusaasta aruande kohaselt raha, kuid samas vahetult järgnev maksukohustus täitmata.

Teema on aktuaalne, sest Rahandusministeeriumi valitsemisala 2015-2018 arengukava üheks püstitatud eesmärgiks on tugevdada kontrolli ebaseadusliku majandustegevuse üle ja suurendada maksulaekumist. Korruptsioonivastasest strateegias aastateks 2013-2020 nähtub, et korruptsioonivõimalusi tingivad peamiselt teenuse või kauba puudus ja raha hulk. Valdkondades, kus on teenustest ja kaupadest puudus, liigub sellest hoolimata suur hulk raha.

Teema on uudne, kuna teadaolevalt pole varasemalt analüüsitud majandusaastas kajastatud raha seost maksulaekumisega ja välja selgitatud seost maksuvõlgade ja –pettustega. Paljudel ettevõtjatel on riigi ees maksukohustus täitmata, kuid nende poolt esitatud majandusaasta aruannetest nähtub, et raha või sularaha kassas on piisavalt maksuvõla tasumiseks.

Töö lisaväärtuseks on see, et analüüsides sularaha koguse seost maksuvõlgadega saab välistada sellega kaasneda võivaid maksupettusi ning riik saab lähtuvalt analüüsist õigusaktiga sätestada optimaalse sularaha piiri kassas.

Probleemiks on see, et juriidilise isiku majandusaasta aruande kohaselt on raha piisavalt, kuid ei suudeta täita maksukohustusi. Lähemalt majandusaasta aruandesse süüvides selgub, et raha jagunemist ei ole välja toodud ning ei ole üheselt arusaadav kas raha on pangas või kassas. Maksuhalduril ei ole reaalselt võimalik kontrollida sularahatehingute õigsust, aruandvatel isikutel on võimalus sooritada tehinguid, mis ei ole ettevõtlusega seotud ning jätta sellelt maksukohustus kajastamata.

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Eesti maksuvõlglaste raharingluse kajastus majandusaasta aruannetes.

Eesmärgi täitmiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade juriidilise isiku likviidsemast varast.
2. Anda ülevaade raamatupidamiskohustuslase maksukohustusest.
3. Analüüsida maksuvõlglaste nimekirjas seisuga 02.01.2015 olevate maksuvõlglaste ettevõtlusvormi, tegevusvaldkondi ja -piirkondi ning maksuvõlgnevuse perioodi.
4. Analüüsida maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes raharingluse kajastust, et välja selgitada sularaha kogus kassas.

Lõputöös kasutatakse kombineeritult kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismeetodit analüüsid 02.01.2015 seisuga Eesti maksuvõlglaste raha kajastamist majandustegevuses majandusaasta aruannete alusel. Analüüsimiseks on andmed saadud Regisrite ja Infosüsteemide Keskuselt päringu kaudu. Analüüsiga selgitatakse välja maksuvõlglaste raha olemasolu enne maksuvõla tekkimist või tekkimise aastal.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade maksukohustuslase raharinglusest. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade ettevõtja kohustustest, aruannete olulisusest ja raha ning sularaha käsitlusest teoorias. Kirjeldatakse pangakontol hoitava raha ja sularaha miinuseid ja plusse. Teises alapeatükis antakse ülevaade raamatupidamiskohustuslase mõistest, maksukohustustest, maksuvõlgadest ja -pettustest. Selgitatakse maksukuulekuse mõistet ning sularaha seost maksupettustega.

Teises peatükis analüüsitakse Eesti maksuvõlglaste maksukohustuse täitmist seisuga 02.01.2015. Esimeses alapeatükis analüüsitakse maksuvõlglaste ettevõtlusvormi, tegevusvaldkondi ja -piirkondi ning maksuvõlgade suurus. Teises alapeatükis analüüsitakse maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes raha kajastamist enne maksuvõla tekkimist.

Selgitatakse välja kas raha on kassas või pangas ning kas maksuvõlglastel oleks tegelikult olnud raha, et maksuvõlg tasuda.

Lõputöös kasutatakse teemakohast kirjandust, sealhulgas teadusallikaid ning õigusaktide 28.10.2015 seisuga kehtivaid redaktsioone.

1. MAKSUKOHUSTUSLASE OLEMUS

1.1. Maksukohustuse likviidsem vara

Raha on ettevõtja likviidsemaks varaks, mis mõõdab kaupade väärtust ning lihtsustab raamatupidamise korraldamist. Ringluses olev raha jaguneb sularahaks ja rahaks, mida hoitakse pangas või investeeritakse. Sularaha tehingute üheks eeliseks on anonüümseks jäämine. Pangatehinguid eelistatakse sularaha tehingutele, kuna see on lihtsam viis kaupade ja teenuste eest tasumiseks ning töötajatele töötasu maksmiseks.

Raha täidab vahetusvahendi funktsiooni kui seda kasutatakse kauba või teenuse eest tasumisel. See lihtsustab kaupade ja teenuste vahetust ja seejuures majandustegevust. Vahetusfunktsiooni täitmine võimaldab ületada ajalised ja ruumilised piirangud. Tänu rahale on võimalik vahetada kaupu, mis on toodetud erineval ajal ja erinevates piirkondades. (Roos, *et al.*, 2012, lk 14-15)

Raha olemasolu tõttu on majandus edukalt arenenud. Kui kunagi vahetati kaupa kauba vastu, siis majanduse efektiivsemaks muutmiseks võeti kasutusele raha. Raha eksisteerimine pani ettevõtja rohkem tootma ja neil avanes võimalus enda valmistatud kaupu müüa kaugematesse piirkondadesse.

Raha olemasolu ettevõttes on oluline, sest see tagab neile likviidsuse. See tähendab, et ettevõtjad on võimelised täitma oma kohustusi, kui see on vajalik. Et kasvatada käivet ja kasumit, peab ettevõtja koguma rahavarusid, et tagada olukord kus raha liikumine tekitab üldise positiivse rahavoo. Seega on raha oluline komponent, mis võimaldab ettevõtet edendada. Sularaha hoidmine võimaldab teha õigeaegseid investeeringuid ja vältida madalat hinnakujunemist. Samas liigse sularaha hoidmine ettevõttes ei pruugi alati äriks tulla. (Al-Amarneh, 2013)

Ettevõttes pole sularahal alati kindlat hoiukohta. Seetõttu võib raha kaduma minna või on võimalus, et see varastatakse. Et sellist olukorda vältida või ennetada peab sularaha kogust inventeerima ja kindlaks määrama hoiukoha.

2011. aastal läbiviidud uuringust selgus, et üle poole Eesti elanikest peab pangakaarti turvalisemaks kui sularaha. Uuringufirma Saar Poll poolt läbiviidud küsitluse tulemustest

nähtus, et pangakaardi kasutamist peetaks turvaliseks, sest see kaitseb raha kaotamise või varguse eest ning seda on võimalik antud olukorras blokeerida või kinni panna. Samuti on pangakaarti sularahast mugavam kasutada. 12% vastanutest, kes pidasid sularaha kasutamist turvalisemaks, kartsid ennekõike kaartide kopeerimise, võltsimise ja varastamise pärast. (Sotsiaal- ja turu-uuringud, 2011) Tänapäeval on sularaha vähem kasutama hakatud ning maksetehingud on suunatud e-keskkonda. Kaupade eest saab sularaha ja kaarditehingute kõrval tasuda nii internetis kui ka mobiilirakendustes.

Sularaha kaotamine teeb majandamise mõnevõrra lihtsamaks, kuid sellega kaasnevad ka riskid. Kriitikud on arvamusel, et sularaha kadumine sagendab internetikuritegusid, vähendab inimeste privaatsust ning suurendab riski sattuda võlgadesse mobiilimaksete või -laenude tõttu. (Ivask, 2015)

Rootsi justiitsministeeriumi andmeil pandi Rootsis 2014 aastal toime 140 000 elektroonilist pettust, mis on pettuste sagedust suurendanud üle kahe korra võrreldes kümne aasta taguse ajaga. Euromonitor Internationali andmetel tehti 2014 aastal Rootsis vaid 20% maksetest sularahas. Globaalne keskmine on 75%. Rahakupüürid ja mündid moodustavad Rootsi majandusest üksnes 2%. Euroala keskmine näitaja on 10%. Rootsi valitsus on arvamusel, et elektroonilised maksed aitavad efektiivsemalt makse koguda. Näiteks Kreekas ja Itaalias on sularaha kasutamine populaarne ning nendes riikides on selle võrra suuremad probleemid maksudest kõrvalehoidumisega. (Ivask, 2015) Elektroonilisi makseid on võimalik kontrollida, mis omakorda vähendab maksupettusi. Sularaha kadumine mõjutab ka pangandussektorit. Pangad ei pea enam oluliseks omada sularaha reserve ning samuti on nad otsustatud vähendada sularahaautomaatide arvu. Sularahatehingute hindu on tõstetud mitmes Eesti pangas.

Kui 2013. aastal said SEB panga erakliendid pangakontoris sularaha kontole tasuta kanda, siis 2014. aastast hakkasid selle teenuse eest tasuma nii era- kui ärikliendid. Minimaalne tasu on 2 eurot ehk 0,3% summast. Sularahateenuste hinnakirja muutmise eesmärgiks oli suunata kliendid efektiivsemate elektrooniliste maksevõimaluste juurde. (Inselberg, 2013) Kuna sularahateenused on kulukamad, siis see paneb isikud eelistama kaarditehinguid, et raha kokku hoida. SEB privaatpanganduse strateeg Peeter Koppel leiab, et sularaha kadumisel või selle marginaliseerimisel on kaks peamist põhjust, milleks on tehnoloogia areng ning riikide soov maksutulu suurendada (Inselberg, 2013).

Suurettevõtjad eelistavad sooritada tehinguid arveldusrahas ja maksavad töötajatele töötasu pangakontodele. Väiksemad ettevõtjad ja kodumajapidamised kasutavad lisaks pangakaartidele ja elektroonilisele pangarahale jätkuvalt sularaha, sest nende igapäevatehingud on väiksemad. Sularahaga arveldamine võimaldab olla anonüümne, kuid mittedularahaliste maksevahendite kasutamine on enamasti isikustatud. (Roos, *et al.*, 2012, lk 25) Kuna sularahaga kauplemine ei jäta endast konkreetset jälge, siis seda võidakse omakasupüüdlikult ära kasutada. Näiteks sularahatehingud jäetakse raamatupidamises kajastamata ning maksud nende pealt tasumata.

Ettevõtjaid on defineeritud kui isikuid, kes otsivad ja teevad kindlaks potentsiaalsed ja tulusad majanduslikud võimalused ning nende võimaluste kasvu. Põhjus, miks inimesed hakkavad ettevõtlusega tegelema, on üks kõige laialdasemalt uuritud teemasid väikeettevõtjate valdkonnas. On täheldatud, et selleks on motivatsioon juhtida ja vajadus midagi suurt saavutada ja selle üle kontrolli omada. (Çaliyurt, 2011, pp. 330-331)

Äritegevuse alustamisega kaasnevad mitmed kohustused: ettevõtjaks registreerimine, maksude tasumine ja raamatupidamise korraldamine (Infopankki, 2014). Kõik ettevõtjad on raamatupidamiskohustuslased ja on kohustatud pidama arvestust majandustehingute üle, neid kirjendama ja korraldama finantsaruandlust. Raamatupidamisaruanded peavad kajastama raamatupidamiskohustuslase vara, kohustusi ja omakapitali ning majandustegevuse tulemusi õigesti ja õiglaselt. (Raamatupidamise seadus, 2014)

Majandusaasta aruanne on kohustuslik kõigile Eestis tegutsevatele ettevõtjatele ning see peab vastama seadusega fikseeritud vormile. Majandusaasta aruanne koosneb tegevusaruandest, raamatupidamise aastaaruandest ja lisadest. Raamatupidamise aastaaruanne jaguneb bilansiks, kasumiaruandeks, rahavoogude aruandeks, omakapitali muutuste aruandeks ja lisadeks. (Riigiportaal, 2015) Eesti hea raamatupidamise tava kohaselt kirjendatakse majandusaasta aruande raha lisas raha jaotust pangakontodel ja sularaha kassas. Sularahatehingute tegemise õigus on materiaalselt vastutavatel isikutel. (Tsarjov, 2007)

Raamatupidamise seaduse § 19 lõigete 1 ja 2 kohaselt on rahavoogude aruanne raamatupidamiskohustuslase aruanne, mis kajastab raamatupidamiskohustuslase aruandeperioodi laekumisi ja väljamakseid rühmitatuna vastavalt nende eesmärgile äritegevuse rahavoogudes. Raamatupidamise seaduse § 19 lõige 3 sätestab äritegevusest tulenevate rahavoogude kajastamisel võimaluse kasutada kas otse- või kaudmeetodit.

Otsemeetodi korral kirjendatakse kõiki põhilisi laekumisi (kaupade ja teenuste sissemaksed) ja väljamakseid (tarnijatele tasutud rahad, palgad ja maksud) tegelikult laekunud summadena. Kaudmeetodi korral korrigeeritakse aruandeperioodi kasumit mitterahaliste majandustehingute mõjuga, äritegevusega seotud varade ja kohustuste saldode muutusega ning investeerimis- või finantseerimistegevusest tulenevate rahavoogudega seotud tulude ja kuludega. (Raamatupidamise seadus, 2014) Eesti ettevõtjad kasutavad äritegevuse rahavoogude kajastamisel enamasti kaudmeetodit, sest otsemeetod on tehniliselt keerukam ja eeldab vastavate raamatupidamisteadmiste või -tarkvara olemasolu (Kõuts, 2006, lk 5). Valdavalt peab sularaha arvestust ettevõttes raamatupidaja vastavalt kinnitatud tööülesannetele. Isik, kes peab arvestust rahaliste vahendite üle, vastutab ka selle hoidmise, nõuetekohase arvestuse ja raha kadumisel raamatupidamiskohustuslasele tekitatud kahju eest. Sularaha ja arvelduskonto raha kajastatakse aruandekirjel „raha“.

Kõik Eestis tegutsevad raamatupidamiskohustuslased (va kassapõhise arvestuse korral) on kohustatud koostama raamatupidamise sise-eeskirja. Sise-eeskiri kehtestab raamatupidamise kontoplaani ja reguleerib majandustehingute dokumenteerimist ja kirjendamist, registrite pidamist, tulude ja kulude kajastamist, varade ja kohustuste inventeerimist, kasutatavaid arvestuspõhimõtteid, aruannete koostamise korda, sisekontrollimeetmeid ning arvutitarkvara kasutamist. (Raamatupidamise seadus, 2014) Raamatupidamise sise-eeskirjas tuleb määratleda sularaha arvestus. Seda, kas kassas on kehtestatud sularaha limiit, otsustab iga ettevõtja ise ja dokumenteerib vastavad nõuded sise-eeskirja.

Raamatupidamiskirjendite õigsust tõendavad kirjalikud algdokumendid või algdokumentide alusel koostatud koonddokumendid. Raamatupidamiskirjend peab sisaldama majandustehingu kuupäeva, kirjendi järjekorranumbrit, debiteerivaid ja krediteerivaid kontosid ning nendele vastavaid summasid, tehingu lühikirjeldust ning alg- või koonddokumendi nimetust ja numbrit. (Raamatupidamise seadus, 2014) Sularahaga arveldamisel kasutatakse algdokumentidena ostu- ja müügiarveid, sularaha kviitungeid ja tšেকে või kassa sissetuleku ja väljamineku ordineid. Sularaha liikumist kassas kontrollitakse sularaha inventuuri käigus, loetakse üle kassas asuv sularaha ning selle vastavust kontrollitakse omakorda raamatupidamises kajastuva sularaha saldoga. Et sularaha koguse õigsust kassas kontrollida, võrreldakse raha tegelikku jääki bilansis kajastatuga. Kontrollitakse analüütiliste allregistrite saldosisid ja võrreldakse neid bilansiga. Need võrdlused tuleb fikseerida kirjalikult. (Raamatupidamise sise-eeskirja kehtestamine, 2007)

Vähemalt kord aastas tuleb läbi viia raamatupidamiskohustuslase kassa põhjalik inventuur. Kassa inventuuri (edaspidi inventuur) käigus loetakse üle kassas asuv sularaha ja tulemused dokumenteeritakse sularaha inventuuri aktiga. Aktis peab olema kajastatud inventuuri läbiviimise kuupäev, komisjoni koosseisu kuuluvate töötajate nimed ja ametikohad, sularaha jääk numbrite ja sõnadega, kas ja kui suur oli erinevus võrreldes raamatupidamisandmetega ning komisjoni liikmete allkirjad. (Raamatupidamise sise-eeskirja kehtestamine, 2007)

Äriseadustiku kohaselt korraldab ühingu raamatupidamist juhatus, kes peab järgima seadusest tulenevat hoolsus- ja lojaalsuskohustust tegutsedes ühingu huvides (Prants, 2014). Seega langeb juhatusele vastutus rahaliste vahendite üle. Juhatus määrab isiku, kes peab arvestust sularaha üle ning vastutab selle hoidmise, nõuetekohase arvestuse ja tekitatud kahju eest.

Sularaha pettused on rohkem levinud väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes, kui suurtes, kuna pettuste avastamise risk tõuseb seoses ettevõtte suurusega. Pettuse tulemusena on ettevõtjal võimalus kulusid vähendada ja tulusid suurendada. Ettevõtjatel, kes ei saa sularaha maksudest kõrvalehoidumiseks kasutada, on suuremad kulutused ning piirangud lisaeelarve loomiseks. (Yakovlev, 2001)

Nii sularahatehingutel kui ka kaardimaksetehingutel on mitmeid plusse ja miinuseid. Sularahatehingute puhul äratav kahtlust suurte summade väljastamine, kaarditehinguid kontrollitakse tihedamini, sest informatsiooni nende kohta on rohkem. Tehingute võltsimine on illegaalne ning võib viia kriminaalsüüdistuseni, isegi siis kui ettevõtja pole kuritegudega seotud. (Russian..., 1789, pp. 15-6)

Tulu, mis saadakse maksudest kõrvalehoidumisest, kasutatakse peamiselt isiklikuks tarbimiseks ning väljastatakse maksetena juhtidele ja töötajatele. Siiski on erinevusi väike ja keskmise suurusega ning suurtes ettevõtetes. Esiteks kasutatakse sularaha skeeme rohkem väikeettevõtetes. Teiseks, kasutavad väikeettevõtete juhid saadud kasu sageli ettevõtte arendamiseks. Makstes töötajatele ümbrikupalka, vähendatakse kogukulusid, mis võimaldab omakorda teha muid ettevõttele kasulikke kulutusi. Samal ajal on sularaha skeemide kasutamine suurtes ettevõtetes piiratud. Kuna risk liigse teabe levimisel on suurem, eelistavad suurettevõtete juhid ja aktsionärid kasutada mitterahalisi vahendeid maksudest kõrvalehoidumisel ja investeerivad teistesse ettevõtetesse, kus on võimalik raha välja võtta makse tasumata. (Yakovlev, 2001)

Kokkuvõtvalt selgus, et raha on ettevõtja likviidsemaks varaks. Ettevõtjad on võimelised seeläbi täitma oma kohustusi ning rahavarud annavad võimaluse ettevõtlust edendada. Tehtud tehingute õigsust on võimalik kontrollida algdokumentide alusel. Ettevõtjatel on mitmeid võimalusi raha hoiustamiseks. Nad võivad hoida seda pangakontol, sularahana kassas või investeerida. Eelistatakse sularahale pangatehinguid, kuna see on lihtsam viis kaupade ja teenuste eest tasumisel ning töötasu maksmisel. Sularaha eeliseks on anonüümseks jäämine, mistõttu võib tekkida võimalus maksudest kõrvale hoiduda. Liigne sularaha ettevõttes võib tekitada kiusatuse töötajatele maksta ümbrikupalka ning kasutada raha isiklikuks tarbimiseks. Ettevõtjad peaksid raamatupidamise hea tava kohaselt aruandluses kajastama eraldi raha pangakontol ja sularaha kassas ning kehtestama siseeeskirjas sularaha limiidi kassas.

1.2. Raamatupidamiskohustuslase maksukohustus

Kõik raamatupidamiskohustuslased on kohustatud korraldama raamatupidamist ja finantsaruandlust, millega kaasneb sageli maksukohustuse täitmine. Kui raamatupidamiskohustuslane on registreeritud maksukohustuslane, siis peab ta maksud deklareerima ja need õigeaegselt tasuma.

Raamatupidamiskohustuslaseks on Eesti Vabariik ühe avalik-õigusliku juriidilise isikuna, kohaliku omavalitsuse üksus, iga Eestis registreeritud era- või avalik-õiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja ja Eestis registrisse kantud välismaa äriühingu filiaal (Raamatupidamise seadus, 2014). Maksukohustuslane on maksumaksja, maksu kinnipidaja või muu isik, kes vastutab seaduse või lepingu alusel maksumaksja või maksu kinnipidaja maksukohustuse eest. Maksumaksja on füüsiline või juriidiline isik või riigi-, valla- või linnaasutus, kes seadusega sätestatud tingimustel ja korras on kohustatud maksu maksma ning täitma teisi talle seoses maksukohustusega pandud rahalisi ja mitterahalisi kohustusi. Maksu kinnipidaja on füüsiline või juriidiline isik või riigi-, valla- või linnaasutus, kes seadusega sätestatud tingimustel ja korras on kohustatud teise isiku poolt tasumisele kuuluva maksusumma kinni pidama ja selleks määratud kontole tasuma, samuti täitma teisi talle seoses kinnipidamiskohustusega pandud rahalisi ja mitterahalisi kohustusi. (Maksukorralduse seadus, 2015)

Käibemaksuseaduse mõistes on maksukohustuslane ettevõtlusega tegelev isik, avalik-õiguslik juriidiline isik, või riigi-, valla- või linnaasutus, kellel tekib maksustatav käive ettevõtluse tulemusena ning kes on registreeritud või kohustatud end registreerima maksukohustuslasena (Käibemaksuseadus, 2015). Kuigi maksukohustuslane on kohustatud tasuma maksusumma määratud ajaks, on siiski neid, kes seda ei tee ning hoiduvad maksudest kõrvale, kas siis majandusliku kasu eesmärgil või mõjutavad neid muud tegurid.

Suurema osa maksudest, mis riigile laekuvad, võtavad enda alla sotsiaalmaks ja käibemaks. 2015. aasta esimese seitsme kuuga registreeriti 5001 käibemaksukohustuslast. Käibemaksukohustuslaseks registreerimisel on peamiseks riskiks ettevõtte kasutamine pettustes. Käibemaksukohustuslaste registri eelkontrolli käigus määrati 2015. aasta esimese seitsme kuuga 38% korral madal ja 62% korral kõrge risk. (Lepasaar, 2015)

Maksukuulekus on neutraalne termin kirjeldamaks maksumaksja valmisolekut maksude tasumisel. See tähendab, et isik deklareerib vabatahtlikult ja tasub oma maksukohustused õigeaegselt ning tema maksuarvestus on kooskõlas maksuõiguses kehtivate normidega. Maksukuulekad ei ole need ettevõtjad, kes jätavad enda ettevõtluse registreerimata, ei esita deklaratsioone ning ei tasu makse tähtajaliselt või esitavad ebakorrektsed andmeid. Kuna kontrollimine ja trahvide määrad on enamasti madalad, siis enamik ettevõtjatel on võimalus maksude tasumisest kõrvale hiilida, sest on ebatõenäoline, et neid kontrollitakse või karistatakse. (Lillemets, 2009b) Sellest võib järeldada, et enamus ettevõtjad jätavad maksud tasumata, sest neil on selleks võimalus. Maksude tasumata jätmine annab neile võimaluse raha säästa ja paigutada meelepärastesse tehingutesse.

Maksuvabastused, maksuvõlgade ajatamise ning mahakandmise võimalused ettevõtjatele on levinud mitte ainult siirdemajanduses, vaid ka turumajanduses (Schaffer, *et al.*, 2000, p. 1). Isikute maksekäitumise põhjusi on uuritud poliitilisest aspektist, pöörates tähelepanu maksuõiguse keerukusele ja varimajandusele ning majanduslikust aspektist, pöörates tähelepanu ratsionaalsele otsustamisele, kontrollimisele ja trahvimise võimalikkusele ning maksumäära suurusele. Maksukuulekuse alus on eelkõige maksusüsteem, selle selge õiguslik raamistik ja suhted maksumaksja ja maksuhalduri vahel. Maksukuulekus on poliitiliste ja majanduslike aspektide kõrvalt seotud ka sotsiaalpsühholoogiliste teguritega, nagu ühiskonna sotsiaalsed hoiakud ja isiku individuaalsed moraalnormid. (Lillemets, 2009b)

Ettevõtjate raamatupidamuslikud harjumused võivad suuresti sõltuda ettevõtte finantsvõimekusest, suurusest ja tulude kajastamise tundlikkusest. Ettevõtjad, kelle kasum koosneb enamjaolt sularahast, annavad teada enda tuludest vähem, kui ettevõtjad kes suurt kasumit ei teeni. Finantsprobleemideta ettevõtjad peavad raamatupidamise tähtsust olulisemaks. (Walker, 2006, p. 49)

Ameerika Ühendriikides 2009. aastal korraldatud uuringust selgus, et maksukuulekuse olulisemaks määrajaks on sissetulekuallikas. Maksumaksjad kajastavad sularahasissetulekuid vähem. 50% isikutest väldivad sularaha tehingute kirjendamist ettevõtluses. Kõrvalehoidumine palgamaksudest, mida tööandjad peaksid kinni pidama, on ligikaudu 1%. Suhe maksude vältimise ja sissetulekuallika vahel näitab, et peamiseks põhjuseks miks ettevõtjad maksudest kõrvale hoiduvad, on see, et neil on selleks võimalus. (Morse, *et al.*, 2009). Maksude tasumata jätmisel suureneb ettevõtjate sissetulek, mis annab neile võimaluse äri edendamiseks. Ettevõtlustulust vähem makstud maksud on enamjaolt põhjustatud sularahaga tehingutest, näiteks võib rõivapoe omanik müüa kaupa sularaha eest jättes tehingu raamatupidamises kajastamata. (Morse, *et al.*, 2009) Tehingute kajastamata jätmise korral on ettevõtjatel võimalik raha kõrvale panna ning seda isiklikul otstarbel kasutada.

Ameerika Ühendriikides korraldatud uuringust selgus, et sularaha sissetuleku kajastamine oli seotud tulumaksuga ja palgaarvestuses maksudest kõrvalehoidumisega. Leiti, et paljud väikeettevõtjad, kes makse väldivad, koguvad sularahast tulu, sageli maksavad sellega oma kulutuste eest ning seejärel kasutavad aruandluses kajastamata sularaha ostude jaoks. (Morse, *et al.*, 2009)

Maksude vältimiseks ning tasutava maksusumma vähendamiseks on mitmeid võimalusi, mida ettevõtjad kasutavad. Näiteks suurendatakse fiktiivseid kulutusi. Kulutuste suurendamine toimub tihtipeale arveveski abil, kui ettevõtja, kes esitab fiktiivseid arveid, et teised ettevõtjad saaksid oma sisendkäibemaksu suuremana deklareerida ja seeläbi vähem käibemaksu maksta. Samuti eiravad ettevõtjad palgamaksude tasumist, makstes töötajatele ümbrikupalka. Peamiseks põhjuseks, miks töötajad ümbrikupalka soovivad on vajadus tegelikku sissetulekut varjata. Nii on neil võimalus saada lisaks töötamisele toetust, näiteks töötukassast. Samuti võib töötaja soovida suuremat palka, kui tööandja suudaks ametlikult maksta. Ümbrikupalga maksmine toob riigile kaasa maksukaotuse. Tasumata jäävad nii sotsiaalmaks kui tulumaks. 2015. aastal oli sotsiaalmaksu kahju 34,7 miljonit eurot ning

tulumaksu kahju 21 miljonit eurot. Ümbrikupalga saajaid kokku oli ligi 37 500. (Lepasaar, 2015) Maksude tasumise kohustus on sätestatud riigi ees põhiseaduslikul tasandil, kuid üha enam satub nii füüsilisi kui juriidilisi isikuid makseraskustesse ning seetõttu jäävad nende kohustused riigile tasumata (Lillemets, 2009a). Seetõttu on maksude planeerimine üheks olulisemaks eduteguriks ettevõtte toimimisel.

Maksumaksja vaba tahet makse maksta peetakse maksekuulekaks käitumiseks, kuid tihti tuleb ette olukordi, kus maksuhalduril tuleb maksumaksja tegevusesse sekkuda, kuna maksumaksja püüab maksudest kõrvale hoiduda. Maksude tasumist riigile iseloomustab maksukuulekus või sunniviisiline käitumine. Maksukuulekuse puhul täidetakse maksukohustus vabast tahtest, kuid sunniviisilise käitumise puhul rakendatakse maksuhalduri sunnivahendeid, mis mõjutavad maksumaksja maksukäitumist. (Lehiste, 2013) Ükski ettevõtja ei loo ettevõtet mõttega, et maksudest kõrvale hoiduda ja mitte maksukuulekalt käituda. Ettevõtjad mõtlevad üha enam tulu teenimisele ja kulude vähendamisele, mis viib just tihti peale olukorrani, kus hakatakse vältima maksukohustust.

OECD mudellepingu järgi on maksekuulekus käitumine, mille järgi vastab maksumaksja kohaldatavatele maksueeskirjadele riigis, deklareerides tulu, esitades tasumisele kuuluvat maksu ja makstes makse õigeaegselt. Kui maksukohustuslasel on valida kahe tehingu vahel, ei kohustata teda valima seda, mille puhul on maksukohustus suurem. Kuigi väiksema maksukoormuse valimine on juriidiliselt korrektne, võib see riigikassale mõjuda negatiivselt. Seetõttu peaks riik tähelepanu pöörama uue maksupoliitika väljatöötamisele, keskendudes seaduslike ja ebaseaduslike maksukoormuse valiku probleemidele. (Lehiste, 2013) Maksukohustuslaste ja riigi vahel peaks toimima koostöö, kus mõlemad osapooled ilma pettusteta kasu saaksid.

Maksekuulekas käitumine sõltub eelkõige maksumoraalist. See on isiku moraalne kohustus ja individuaalne valmisolek makse maksta ning käituda maksekuulekalt ühiskonna ees. Kuigi maksude tasumine on isiku peamine kohustus riigi ees, sõltub maksukuulekus ka teistest teguritest. Isiku valmisolekut makse maksta mõjutavad individuaalsed hoiakud, elukutse või ettevõtlusvormist tulenevad hoiakud, ka ühiksond ja kultuuritraditsioonid. Maksudest kõrvalehoidumine on lai mõiste, mida tõlgendatakse erineval kujul, kuid mis viitab tahtlusele. Enamasti mõeldakse kõrvalehoidumise all tahtlikku tegu, mille puhul isik käitub teadvalt ebaausalt ja millega vähendatakse ebaseaduslikult juba tekkinud maksukohustust. (Lehiste, 2013)

Millal käsitletakse tehinguid maksudest kõrvalehoidumisena ja millal on tegemist aktsepteeritavate maksunduslike riskide võtmisega, on üks enim arutatud teemasid maksunduses. Sellises olukorras põrkuvad maksumaksja ja riigi huvid. Maksumaksjad soovivad hakkama saada väikseima maksukoormusega ja seaduseandja püüab välistada maksudega manipuleerimist ning tagada riigi tulude laekumine. (Kask, 2011) Siin tekibki arusaama erinevus maksude vältimise ja planeerimise vahel.

Nii Riigikohus kui ka Euroopa Komisjon tõdevad, et olukord maksude planeerimise ja maksudest kõrvalehoidumise eristamisel ei ole selge. Vajalikuks peetakse õigusaktide tasandil sätestada ühtsed kriteeriumid, et saaks väita teo õiguse kuritarvitamisega. (Kask, 2011) Majanduslikud mõjud ja fiskaalpoliitika praktika näitavad maksumaksjate käitumist. Maksumaksjate käitumise skaala ulatub teadlikust maksude planeerimisest, maksude optimeerimisest ja maksude vältimisest, maksudest kõrvalehoidumiseni ja maksupettusteni, mis on karistatavad. (Erdős, 2010, pp. 62-64) Ettevõtjad, kes esialgu üritavad makse planeerida maksukoormuse vähendamiseks võivad selle mitte toimimise tõttu jõuda maksudest kõrvale hoidumiseni.

Sageli aetakse segamini seaduslikke ja ebaseaduslikke maksumaksjate käitumisi. Maksudest kõrvalehoidumine ei ole võrdne kahju suurusega, mis on tekitatud maksupettustega ning tuluga, mida saaks koguda juhul kui pettusi ei oleks. (Erdős, 2010, pp. 62-64)

Maksupettused on tihedalt seotud kuritegudega nagu rahapesu, altkäemaks ja rikkumised raamatupidamise valdkonnas. Maksude vältimine, sarnaselt maksupettustega, on karistatav, kuigi paljudel juhtudel on seda raskem tõestada. Maksude vältimine juhtub siis kui hoidutakse seaduse järgimisest, kuid ei rikuta seda. Seega maksude vältimine tähendab seaduse kuritarvitamist ilma seda rikkumata, kuid kui maksude vältimine rikub seadust, siis käsitletakse seda kui maksudest kõrvalehoidumist või maksupettust kuriteona. (Erdős, 2010, pp. 62-64) Maksudest kõrvalehoidumine on probleemiks kõikides riikides, kus riik ei oma täielikku kontrolli maksukohustuslaste üle.

Kanadas läbiviidud uuringu tulemustest nähtub, et enamik inimesi maksab rohkem makse, kui tavapärased majanduslikud lähenemisviisid ennustavad. Seega tuleks tähelepanu pöörata rohkem maksumoraalile ja sisemisele motivatsioonile makse maksta. Uuringust selgus, et valitsuse usaldus, uhkus ja religioossus avaldavad süstemaatilist mõju maksumoraalile. (Torgler, 2003)

Maksukuulekust ja maksudest kõrvalehoidumist võib pidada sama vanaks teemaks nagu maksud ise. Siiski on nendes veel avastamata valdkondi ning ilmselt on neid sama kauaks, kui eksisteerivad maksud. (Torgler, 2003) Kui suur hulk maksumaksjaid hoidub maksude maksmisest kõrvale, tekitab see riigis raskusi, sest avalikke hüvesid ei saa tagada. See ei tähenda seda, et avalikud hüved kaoks. Teoorias on pööratud tähelepanu riigi ja maksumaksja koostööle. Nii suunatakse riigile laekunud maksud rahva heaolu parendamisse.

Kokkuvõtvalt selgus, et kõik raamatupidamiskohustuslased on kohustatud korraldama raamatupidamist ja finantsaruandlust ning täitma maksukohustused. Maksukuulekad on need ettevõtjad, kes registreerivad ettevõtluse, esitavad deklaratsioone õigeaegselt ning tasuvad makse tähtajaliselt. Kuigi eeldatakse, et maksukohustuslased käituvad maksukuulekalt, on siiski neid, kes seda ei tee, ning hoiduvad maksudest kõrvale. Tihtipeale aetakse segamini maksude planeerimine ja maksudest kõrvalehoidumine. Kui esialgu üritatakse makse planeerida, et maksukoormust vähendada, võib see viia maksudest kõrvalehoidumiseni. Maksudest kõrvalehoidumine jätab riigi tulud saamata ning seetõttu pole võimalik avalikke hüvesid täisväärtuslikult tagada. Maksudest kõrvalehoidumine on probleemiks kõikides riikides, sealhulgas Eestis, kuna ei omata täielikku kontrolli maksukohustuslaste üle.

2. MAKSUVÕLGLASTE MAKSUKOHUSTUSE TÄITMINE EESTIS

2.1. Maksuvõlglaste jaotumine

Ettevõtlus on üks riigi majanduse tähtsamaid mõjuallikaid. Tulud, mis ettevõtlusest saadakse, on põhiliseks sissetulekuallikaks mitte ainult ettevõtjale endale, vaid ka läbi maksude riigile ja piirkonnale, kus ettevõtja tegutseb. Makse, mis riigile laekuvad, kasutatakse avalike hüvede tagamiseks. Riik tagab rahvale selle läbi näiteks sotsiaalkaitse, hariduse ja tervishoiu. Samuti kasutatakse maksudena laekunud raha majanduse arendamiseks, mis tagab ettevõtjatele soodsamad võimalused ettevõtluse arendamiseks.

Ettevõtjaks saadakse läbi ettevõtluse. Ettevõtjaks on nii äriühing kui ka füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning see on talle püsivaks tegevuseks. Ettevõtte on majandusüksus, mille kaudu ettevõtja tegutseb. (Äriseadustik, 2015)

Ettevõtja erineb tavalisest isikust selle poolest, et tema õigusvõime tekib seaduses sätestatud ajast või registrisse kandmisest ning lõppeb pädeva organi või isiku otsusega, seaduses, põhikirjas või lepingus seatud eesmärgi saavutamisel, tähtaja möödumisel, kohtumäärusega sundlõpetamise kohta või muu seaduse, põhikirja või lepingu alusel. Ettevõtja õigusvõimeks on samuti võime omada tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi, välja arvatud neid, mis on omased üksnes inimesele. (Tsiviilseadustiku üldosa seadus, 2015) Füüsiliseks isikuks sünnitakse, kuid juriidiliseks isikuks peab end vastavalt õigusaktidele vormistama.

TsÜS § 25 lg 1 sätestab, et eraõiguslik juriidiline isik on erahuvides ja selle juriidilise isiku kohta käiva seaduse alusel loodud juriidiline isik. Eraõiguslikuks juriidiliseks isikuks võib olla täisühing, usaldusühing, osühing, aktsiaselts, tulundusühing, sihtasutus ja mittetulundusühing. (Tsiviilseadustiku üldosa seadus, 2015) Äriseadustiku kohaselt on osühing, aktsiaselts, täisühing, usaldusühing ning tulundusühistu juriidilisest isikust äriühingud, kelle eesmärgiks on kaupade ja teenuste pakkumine kasumi teenimise eesmärgil. (Äriseadustik, 2015) Kui inimene, kes tegeleb ettevõtlusega ja teenib ettevõtlustulu, siis peab ta selle tulu ka maksustama.

Alates 2014. aasta juunist avaldatakse Maksu- ja Tolliameti kodulehel juriidilistest isikutest maksuvõlglaste nimekiri, et suurendada maksumaksjate motivatsiooni täita maksukohustused õigeaegselt. Nimekirjas kuvatakse andmeid 1. kuupäeva seisuga ning andmeid uuendatakse kodulehel igakuiselt 1. kuupäevale järgneval tööpäeval. (Maksu- ja Tolliamet, 2015)

Maksuvõlglaste nimekirjas kuvatakse isikud, kellel maksuvõlg on vähemalt 1000 eurot, kelle vähemalt ühe võlas oleva nõude tasumise tähtpäevast on möödunud 30 kalendripäeva, kui puudub ajatamise graafik ja kui maksuvõlg on sissenõutav. Isikutel, kellele on välja kuulutatud pankrot, kuvatakse ainult seda võlga, mis on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamise päeva. Näiteks kui äriühingul oli maksuvõlg pankroti väljakuulutamise päeval 7000 eurot ja pärast pankrotti tekkis juurde võlg 1000 eurot, siis päringus kuvatakse võlgnevusena ainult 1000 eurot. Kui isikul on kehtiv vaidlus, siis olenevalt vaidluse sisust, kas võlga ei kuvata või kuvatakse vaidlustatuna. (Maksu- ja Tolliamet, 2015)

Kui isiku ettemaksukontol olev summa on võrdne või ületab maksuvõla summa, siis isikut nimekirjas ei kuvata. Kui aga summa on väiksem kui maksuvõlg, siis kuvatakse isiku maksuvõla kogusumma ilma mahaarvamisi tegemata. Kui isiku tagastuskontrollis olev summa ületab maksuvõla summa, siis isikut nimekirjas ei kuvata. Kui tagastuskontrollis olev nõue ületab maksuvõla summat sama liiki nõude ulatuses, siis seda nõuet maksuvõla summa arvestamisel arvesse ei võeta. Näiteks kui isiku maksuvõlg on 10 000 eurot, millest 3000 eurot moodustab käibemaksu võlg ning isikul on 5000 euro suurune käibemaks tagastuskontrollis, siis kuvatakse isiku maksuvõla summaks 7000 eurot. (Maksu- ja Tolliamet, 2015)

Maksu- ja Tolliameti hinnangul on koduleheküljel avaldatav vähemalt 1000 euro suuruse maksuvõlga ettevõtjate nimekirja avaldamine mõjutanud maksulaekumist positiivselt. Maksu- ja Tolliameti tulude osakonna juhataja Triin Raaperi sõnul oli avaliku nimekirja mõju märgata juba enne selle ilmumist. Nimelt teavitas Maksu- ja Tolliamet kolm päeva enne nimekirja esmakordset avalikustamist võimalikult paljusid ettevõtjaid nende nimekirjas kuvamisest. Selle tulemusena tasus ettemaksukontole kokku üle 670 000 euro 270 isikult, kellest 150 olid nimekirja avalikustamise hetkeks maksuvõlast priid. (Raamatupidamis uudised, 2014)

Maksu- ja Tolliameti sissenõudmise üldmenetluse talituse juhtivspetsialistile Maiga Nõmmistele 11.04.2016 saadetud e-kirjas selgus, et analüüsi, kas nimekirja avaldamisest abi

on olnud, tehtud pole. See eeldaks küsitlust, kui paljud nimekirja sattumise vältimiseks maksukohustuse tasuvad.

Lisaks maksuvõlglaste nimekirja avaldamisele teeb maksuhaldur maksukorralduse seaduse alusel maksuvõla sissenõudmiseks erinevaid täitetoiminguid. Kasutatakse ka nii öelda pehme meetmena teavitust e-kirja, SMS-i või posti teel. Näiteks enne maamaksu tasumise tähtpäeva saabumist saadetakse teavitus saabuva maksukohustuse kohta. Kui maksu tasumise tähtpäev on möödunud, aga tasutud veel ei ole, siis tehakse ka järelteavitus ning kui sellele ei reageerita, siis antakse korraldus maksuvõla tasumiseks. Korralduse täitmata jätmisele järgnevad pangakontode arestimine, keelumärked registervarale ja rahalise/varalise nõude arestid. Kõikide võlgnike puhul ei saa samasid toiminguid teha. Näiteks kui registervara ei ole, siis ei saa varale keelumärget seada. Kõikide võlgnike puhul kaalutakse seaduse alusel võimalike täitetoimingute tegemist. Maksuhaldur sularaha arestida ei saa. Maksuvõla sissenõudmise jätkamiseks on maksuhalduril õigus pöörduda kohtutäituri poole, kellel on õigus nii registervara kui ka sularaha arestida ja nõude katteks realiseerida. (M. Nõmmiste e-kiri 11.04.2016)

01.01.2015 aasta seisuga oli äriregistris registreeritud kokku 223 634 ettevõtjat, sealhulgas äriühingud ning mittetulundusühingud ja sihtasutused (Registrite ja Infosüsteemide keskus, kuupäev puudub). 55% ettevõtetest olid registreeritud Harju maakonnas, 11% Tartu maakonnas ja 6% Pärnu maakonnas. Kõige rohkem oli kokku registreeritud osäühinguid (67%), füüsilisest isikust ettevõtjaid 15% ja mittetulundusühinguid 14%. (vt lisa 1)

Teadsaamiseks maksuvõlglaste jaotumist maakonniti, tegevusvaldkonniti ja juriidilise staatuse osas analüüsitakse maksuvõlglaste nimekirjas seisuga 02.01.2015 olevate maksuvõlglaste andmeid (Päring Justiitsministeeriumi Registrite ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016).

Päringuga saadud andmed tabelisse paigutatuna on kokku 110 lehekülge, seetõttu andmeid lõputöö lisana ei esitata, kuid need on kättesaadavad elektrooniliselt Sisekaitseakadeemia finantskolledžist. 02.01.2015 seisuga oli Eestis maksuvõlglasi kokku 4715. Maksuvõlad algasid 1001,83-st eurost, suurimaks maksuvõlak oli 4 053 831,02 eurot. Kõige vanem maksuvõlg oli 2000. aasta septembrist summas 255 101,30 eurot. Pankrot oli välja kuulutatud kolmele ettevõtjale ning likvideerimisel oli 253 ettevõtet. (Päring Justiitsministeeriumi Registrite ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016)

Tabel 1. Maksuvõlglaste jaotus maakonniti seisuga 02.01.2015 (Päring Justiitsministeeriumi Registrite ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016, autori koostatud)

MAA-KOND	AS*	OÜ*	TÜH*	TÜ*	UÜ*	Filiaal*	MTÜ*	SA*	Muu*	KOKKU
Harju	53	2515	5	6	15	8	24	0	0	2626
Jõgeva	0	41	0	0	0	0	2	0	0	43
Põlva	1	51	2	0	0	0	0	0	0	54
Tartu	11	508	2	1	3	0	2	0	0	527
Valga	1	93	0	1	0	0	1	0	0	96
Viljandi	4	106	0	0	0	0	1	0	0	111
Võru	0	66	1	0	1	0	2	0	0	70
Hiiu	1	13	1	1	0	0	1	0	0	17
Järva	1	66	2	0	0	0	0	0	0	69
Lääne	1	41	0	0	0	0	0	0	0	42
Pärnu	8	383	1	2	0	0	4	0	0	398
Rapla	1	68	0	0	0	0	0	0	0	69
Saare	2	46	0	0	0	1	0	0	0	49
Ida-Viru	6	256	5	2	6	1	7	1	0	284
Lääne-Viru	1	132	0	0	0	0	0	0	0	133
puudub	1	85	0	0	1	1	3	0	36	127
KOKKU	92	4470	19	13	26	11	47	1	36	4715

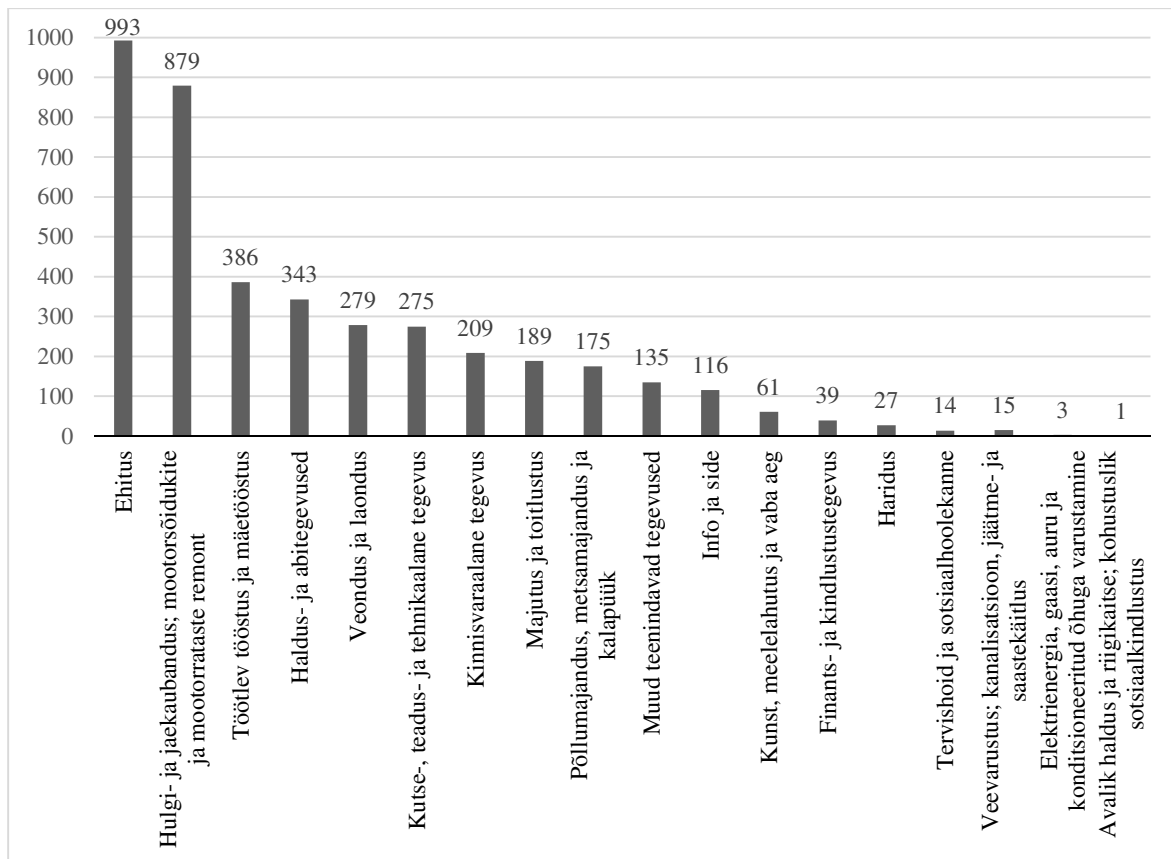
*AS – aktsiaselts; OÜ – osühing; TÜH – tulundusühistu; TÜ – täisühing; UÜ – usaldusühing; Filiaal – välismaa äriühingu Eesti filiaal; MTÜ – mittetulundusühing; SA – sihtasutus; Muu – mitte residendist ettevõtte.

Analüüsitavaatest 4715 maksuvõlglasest tegutses 56% Harju maakonnas. 11% ettevõtetest tegutsesid Tartu maakonnas ja 8% Pärnu maakonnas. Ida-Viru maakonnas tegutses 6% maksuvõlglasest ettevõtjat. 127 ettevõtjale polnud tegevuspiirkond kajastatud. (vt tabel 1)

Tegutsevatest ettevõtetest 95% olid osühingud. Aktsiaseltse oli maksuvõlglaste hulgas 2%, mittetulundusühinguid 1%, mitteresidendist äriühinguid 1%, tulundusühistuid, täisühinguid, välismaa äriühingust Eesti filiaale ja sihtasutusi vähem kui 1%. (vt tabel 1)

2014. aasta teises pooles oli suurima maksuvõlglaste osakaaluga ettevõtteid majutus- ja toitlustusvaldkonnas. Osakaalult järgnes põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük ning seejärel ehitus ning mäetööstus ja töötlev tööstus. Maksehäirete osakaal oli suurim majutus- ja toitlustussektoris, millele järgnes ehitus ning seejärel veevarustus, kanalisatsioon ja jäätmekäitlus. Maksehäirete osakaal samal perioodil oli suurim Ida-Virumaal ning väiksem

Läänemaal. Maksuvõlgade poolest suurima maksuvõlglaste osakaaluga maakond oli Jõgevamaa ning väikseim Harjumaa. (Raamatupidamisuudised, 2015a)

Joonis 1. Maksuvõlglaste arv tegevusvaldkonniti seisuga 02.01.2015 (autori koostatud lisa 2 alusel)

Kõige rohkem maksuvõlglasti 2015. aasta 2. jaanuari seisuga tegutsesid ehitusvaldkondades (21%). 47% nendest tegutses elamute ja mitteeluhoonete ehitusega, 10% muude ehituste ja viimistluste lõpetamisega ning 6% muude eriehitustöödega. Hulgi- ja jaekaubandusega tegeles kõikidest maksuvõlglastest 19%. Töötleva tööstuse ja mäetööstusega tegelesid 386 ettevõtjat ehk 8%. Majutuses ja toitlustuses 02.01.2015 seisuga tegeles 189 maksuvõlglast, mis moodustas 4% maksuvõlglastest. Tegevusvaldkonda polnud majandusaasta aruannetes kajastanud 12% ettevõtjatest ning täpsustamisel oli vähem kui 1% ettevõtja tegevusvaldkond. (vt joonis 1)

Kokkuvõtvalt selgus, et ettevõtte on majandusüksus, mille läbi ettevõtja tegutseb. Juriidiliseks isikust ettevõtjaks võib olla täisühing, usaldusühing, osühing, aktsiaselts, tulundusühing, sihtasutus ja mittetulundusühing. Ettevõtja teenib tulu müüdavate kaupade ja pakutavate teenuste eest. Tulu, mis ettevõtlusest saadakse, on sissetulekuallikaks nii

ettevõtjale, kui ka riigile ja ettevõtja tegutsemispiirkonnale. Kõik ettevõtjad, kes teenivad ettevõtlustulu ja tegelevad ettevõtlusega, peavad selle tulu deklareerima. Alates 2014. aasta juunist avaldatakse Maksu- ja Tolliameti kodulehel juriidilistest isikutest maksuvõlglaste nimekiri, kus kuvatakse maksuvõlglaste andmed, kelle maksuvõlg on vähemalt 1000 eurot. 02.01.2015 seisuga oli Eestis maksuvõlglasti kokku 4715. Suurimad maksuvõlglasted tegutses Harju, Tartu ja Pärnu maakonnas. Kõikidest maksuvõlglastest on 95% osäühingud. Rohkem maksuvõlglasti tegutses ehitusvaldkonnas, hulgi- ja jaekaubanduses ning töötlevas tööstuses. Majutuse ja toitlustusega tegelevate maksuvõlglaste arv oli võrreldes eelneva aastaga langenud, 02.01.2015 seisuga tegeles selles valdkonnas 4% maksuvõlglastest.

2.2. Maksuvõlglaste majandusaasta aruanded

Majandusaasta aruanded on avalikud ning nendes kuvatav informatsioon on kõigile kättesaadav Registrate ja Infosüsteemide Keskuse koduleheküljel. Majandusaasta aruanne peab vastama raamatupidamise aastaaruande koostamise alusprintsiipidele. Kõik raamatupidamisarvestust pidavad raamatupidamiskohustuslased on kohustatud esitama õigeaegselt majandusaasta aruande registripidajale.

Maksu- ja Tolliameti andmetel vähenes 2015. aasta alguseks maksuvõlg 37 miljoni euro võrra ning maksuvõlglaste arv 10 768 isiku võrra. Maksukohustustest tasuti aasta jooksul 99,57 protsenti. Maksu- ja Tolliameti peadirektori asetäitja Egon Veermäe sõnul on maksuvõla juures põhiprobleem neljas protsendis ettevõtjatest, kes omavad maksuvõlast 75 protsenti. Seetõttu on maksuhaldurid jõulisemalt tegutsema hakanud ja hakanud taotlema majandustegevuse keelamist. Ettevõtjate maksekäitumise parandamiseks esitati 2014. aastal 27 pankrotiavaldust ning 46 pankrotihoiatust. (Raamatupidamisuudised, 2015b)

2013. aastal jõudis Riigikohtusse vaidlus, kus pankrotihaldur nõudis aktsiaseltsi juhatuse liikmelt ligikaudu 592 000 euro suuruse kahju hüvitamist põhjusel, et juhatuse liige omistas ühingu vara. Ettevõttele oli kaupade müügist saadud raha laekunud sularahas, mida raamatupidamises ei kajastatud ning mille tõttu läks ettevõtja pankrotti. (Aktsiaseltsi Tamsalu Veskid pankrotihaldur Urmas Ustavi hagi Aadu Jaansoo vastu kahju hüvitamiseks, 2013)

Menetluse käigus tuvastati, et laekunud sularaha eest maksti töötajatele palka ja tehti muid kulutusi. Maakohus ja Ringkonnakohus tegid otsuse juhatuse liikme kahjuks ning olid seisukohal, et raha omavoliline kasutamine on võrdeline aktsiaseltsile kahju tekitamisena olenemata sellest, kas raha kasutati töötasu maksmisel või muudeks kulutusteks. (Prants, 2014) Juhatuse liige jättis tehingud kajastamata ning seetõttu jäid tasumata tehingute pealt maksud. Saadud raha kasutati töötasu maksmiseks, kuid kuna seda tehti sularahas, siis jäid tasumata ka tööjõumaksud. See vähendas küll ettevõtte kulutusi, kuid kajastamata jäänud müügitehingud viisid ühingu kahjumisse. Riigikohus oli vastupidisel arvamusel, väites, et raha maksmine ümbrikupalgana ei saa olla käsitletav ühingu kahju tekitamisena, kuna tegemist on vajaliku kuluga, sest töötajatele oleks pidanud palka ikka maksma. Sellegi poolest tõi raamatupidamislike kohustuste rikkumine kaasa juhatuse liikme kriminaalvastutuse maksukuriteo eest, kuna ta ei deklareerinud sularaha ning ei maksnud selle pealt makse (Aktsiaseltsi Tamsalu Veskid pankrotihaldur Urmas Ustavi hagi Aadu Jaansoo vastu kahju hüvitamiseks, 2013). Ettevõtja ei vabanenud maksuvõla tasumise kohustusest.

Lõputöös analüüsitakse 02.01.2015 maksuvõlglaste majandusaasta aastaaruannetes raha kajastust enne maksuvõla tekkimist. 02.01.2015 seisuga maksuvõlglaste valiti seetõttu, et 2015. aasta majandusaasta aastaaruande esitamise tähtaeg nendel, kellel majandusaasta aruanne ühtib kalendriaastaga, saabub 30.06.2016, seega 2015. aasta majandusaasta aastaaruanded lõputöö koostamise ajal puuduvad.

Lõputöös analüüsitakse maksuvõla tekkimisele eelneva majandusaasta andmeid. Majandusaasta aruandes kajastatakse bilansis raha. Lisaks on olemas raha lisa, kus raamatupidamise hea tava kohaselt peaks olema märgitud kus ja millises vääringus raha paikneb. Analüüsiga soovitakse teada saada raha jaotust panga kontode ja sularaha vahel ning saada selgust, kas maksuvõlglasel oleks olnud raha maksuvõla likvideerimiseks.

Raha olemasolu kohta teostati analüüs 2983 maksuvõlglaste majandusaasta aruande põhjal. Analüüsimiseks kasutati 02.01.2015 aasta seisuga maksuvõlglaste majandusaasta aruandeid, mis olid esitatud enne maksuvõla tekkimist ja tekkimise aastal ning olid kättesaadavad Registrate ja Infosüsteemide keskusel. Majandusaasta aruande bilansist võeti andmed raha olemasolu kohta. Raha lisa olemasolul võeti andmed raha asukoha kohta ja võlgade lisast andmed maksuvõla suuruse kohta.

Analüüsid 02.01.2015 maksuvõlglaste majandusaasta aruande olemasolu enne maksuvõla tekkimist või tekkimise aastal, selgus et majandusaasta aruanne on esitatud vaid 63% maksuvõlglastel. 2000. ja 2001 aastal oli maksuvõlglaste arv vastavalt 1 ja 2 ning nendel aastatel oli neil majandusaasta aruanne esitatud. Kõige rohkem maksuvõlglasti oli 2014. aastal (921) ning nende majandusaasta aruanded olid kättesaadavad 60%-l. Kõige vähem majandusaasta aruandeid oli esitatud maksuvõlglastel, kelle maksuvõlg tekkis 2004. või 2005. aastal – mõlemal aastal vaid 39%. Kõige rohkem majandusaasta aruandeid oli esitatud maksuvõlglastel, kelle maksuvõlg tekkis 2007. ja 2008. aastal (86%). (vt tabel 2)

Tabel 2. Analüüsitud maksuvõlglaste aruande kuulekus majandusaasta aruande osas (Päring Justiitsministeeriumi Registre ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016, autori koostatud)

Maksuvõla tekkimise aasta	Maksuvõlglaste arv	Majandusaasta aruande esitanute arv	Majandusaasta aruande esitanute protsent
2000	1	1	100
2001	2	2	100
2002	16	9	56
2003	30	15	50
2004	62	24	39
2005	54	21	39
2006	113	53	47
2007	93	79	85
2008	195	167	86
2009	599	513	86
2010	368	298	81
2011	611	424	69
2012	817	414	51
2013	833	411	49
2014	921	552	60
Kokku	4715	2983	63

Analüüsid 02.01.2015 seisuga maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes kajastatud raha ja maksuvõlgasid selgus, et vaid 1571 ettevõtjat 2983-st olid kajastanud raha kassas ja raha pangas eraldi. Ülejäänud 412 kajastasid kirje „raha“ ilma täiendavate selgitusteta. Analüüsist selgus, et 50% rahast oli see, mida maksuvõlglastel majandusaasta aruannetes eraldi ei kajastatud. 30% rahast kajastati kassas ning 20% rahast pangakontol.

Teadsaamiseks, kas maksuvõlglastel oleks tegelikkuses raha olnud, et maksuvõlg tasuda võrreldi kajastatud maksuvõlga raha suurusega kassas ja pangas (vt tabel 3).

Analüüsisist nähtub, et maksuvõlglastel, kes kajastasid raha kassas ja raha pangas eraldi, eelistasid raha hoida kassas. Raha kokku oli summas 24 142 360 eurot, raha kassas 14 290 582 eurot ja raha pangas 9 851 778 eurot. Maksuvõlg analüüsitavatel ettevõtjatel oli kokku 15 818 729 eurot, millest nähtub, et maksuvõla tasumiseks vajaminev rahasumma oli olemas. (vt tabel 3)

Tabel 3. Analüüsitud maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes raha kirjendamine kassas ja pangas ning maksuvõlg (Päring Justiitsministeeriumi Registrite ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016, autori koostatud)

Maksuvõla tekkimise aasta	Raha kokku (eurodes)	Raha kassas (eurodes)	Raha pangas (eurodes)	Maksuvõlg (eurodes)	Maksuvõlglaste arv
2002	79,00	74,00	5,00	6 610,00	2
2003	4 599,00	1 304,00	3 295,00	22 413,00	3
2004	10 254,00	2 229,00	8 025,00	38 097,00	6
2005	10 332,00	505,00	9 827,00	61 898,00	2
2006	350 339,00	216 383,00	133 956,00	296 812,00	26
2007	703 411,00	356 151,00	347 260,00	313 120,00	46
2008	2 055 926,00	962 501,00	1 093 425,00	920 522,00	97
2009	3 949 676,00	2 942 439,00	1 007 237,00	2 447 976,00	298
2010	1 722 119,00	1 247 863,00	474 256,00	1 286 159,00	175
2011	3 706 863,00	1 957 301,00	1 749 562,00	1 446 128,00	266
2012	5 510 897,00	2 985 025,00	2 525 872,00	5 981 572,00	247
2013	3 493 670,00	1 938 304,00	1 555 366,00	1 388 689,00	204
2014	2 624 195,00	1 680 503,00	943 692,00	1 608 743,00	199
Kokku	24 142 360,00	14 290 582,00	9 851 778,00	15 818 739,00	1571

Analüüsisides raha jääki, kui ettevõtjad oleksid maksusumma ära tasunud selgus, et maksuvõlglastel, kelle maksuvõlg tekkis aastatel 2006-2011 ja 2013, 2014 oleks olnud raha, et maksuvõlg tasuda. Maksuvõlglastel, kellel tekkis maksuvõlg aastatel 2007-2009 ja 2011, 2013, 2014 oleks olnud see raha olemas sularahas ning maksuvõlglastel, kelle maksuvõlg tekkis aastatel 2007-2008 ja 2011, 2013 piisas maksuvõla tasumiseks pangas olevast rahast.

Analüüsisides maksuvõlglaste majandusaasta aruannete põhjal raha, mille asukoht jäi teadmata selgus, et aastatel 2002, 2004-2011 ja 2013, 2014 oleks sellest rahast piisanud, et maksuvõlg tasuda. Sellest saab järeldada, et raha võis neil eksisteerida esialgselt sularahana,

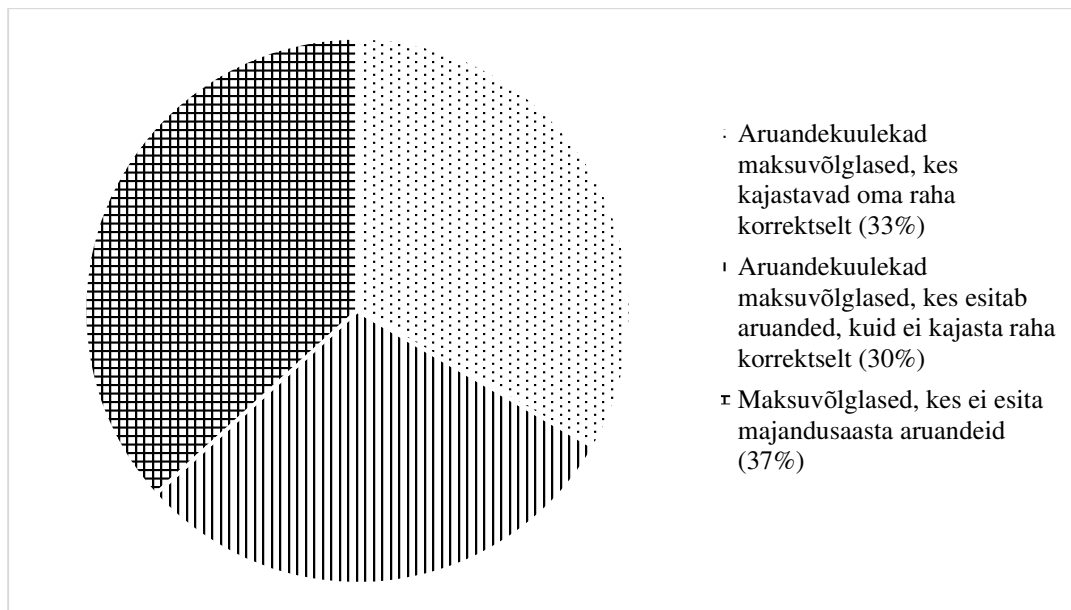
ning sellega oli teostatud ettevõtlusega mitteseotud tehinguid ja seetõttu puudus see raha neil tegelikult maksuvõla tekkimise ajal. (vt tabel 4)

Tabel 4. Analüüsitud maksuvõlglaste maksuvõlg, raha kokku ja raha, mille asukoht on teadmata, majandusaasta aruande põhjal (Päring Justiitsministeeriumi Registrate ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016, autori koostatud)

Maksuvõla tekkimise aasta	Majandusaasta aruannete arv	Raha kokku	Teadmata asukohaga raha	Maksuvõlg
2000	1	-	-	-
2001	2	2 496,00	2 496,00	-
2002	9	33 355,00	33 276,00	27 258,00
2003	15	28 100,00	23 501,00	31 000,00
2004	24	126 129,00	115 875,00	71 476,00
2005	21	605 689,00	595 357,00	108 802,00
2006	53	1 085 078,00	734 739,00	312 239,00
2007	79	1 737 085,00	1 033 674,00	383 244,00
2008	167	3 678 378,00	1 622 452,00	1 049 765,00
2009	513	7 216 709,00	3 267 033,00	2 620 029,00
2010	298	3 135 533,00	1 413 414,00	1 347 173,00
2011	424	5 611 423,00	1 904 560,00	1 599 031,00
2012	414	8 852 455,00	3 341 558,00	7 545 180,00
2013	411	7 034 089,00	3 540 419,00	1 994 586,00
2014	552	8 669 097,00	6 044 902,00	4 200 716,00
Kokku	2983	47 815 616,00	23 673 256,00	21 290 499,00

Analüüsist nähtub, et 02.01.2015 seisuga oli kõige rohkem neid maksuvõlglasti, kes majandusaasta aruandeid enne maksuvõla tekkimist või tekkimise aastal ei esitanud. 33% maksuvõlglastest olid aruandekuulekad ja esitasid majandusaasta aruandeid korrektselt, kajastades nendes raha lisa, kus oli välja toodud raha asukoht. 30% maksuvõlglastest esitasid aruandeid, kuid ei kajastanud nendes raha lisa. (vt joonis 2)

Analüüsist saab järeldada, et kui ettevõtjad kajastavad majandusaasta aruandes nii maksuvõlga ning jaotamata raha või raha kassas, millest piisaks maksuvõla tasumiseks, siis on see neil kirjas vaid aruandluses, kuid tegelikkuses raha puudub.

Joonis 2. Maksuvõlglaste aruandekuulekus protsentides (Päring Justiitsministeeriumi Registre ja Infosüsteemide Keskuselt, 2016, autori koostatud)

Analüüsist lähtuvalt tehakse järgmised ettepanekud:

1. Maksu- ja Tolliametile: tõhustada kontrolli maksuvõlglaste üle.
2. Justiitsministeeriumile: kehtestada nendele maksuvõlglastele ärikeeld, kes ei ole maksuvõlga ajatanud.
3. Rahandusministeeriumile: teha elektroonilises keskkonnas majandusaasta aruande esitamisel kohustuslikuks lisa „raha“.

Kokkuvõtvalt selgus, et kõik raamatupidamisarvestust pidavad raamatupidamiskohustuslased on kohustatud esitama õigeaegselt majandusaasta aruande registripidajale. Maksuvõlgadesse jäänud ettevõtjad jätavad tihtipeale pärast maksuvõla tekkimist majandusaasta aruanded esitamata. Analüüsist nähtus, et 02.01.2015 seisuga oli maksuvõlglasi kokku 4715, kellest 2983-l oli esitatud majandusaasta aruanne enne maksuvõla tekkimist või tekkimise aastal. 1571 nendest kajastas aruandluses eraldi raha kassas ja raha pangakontol. Rahast 50% oli jaotamata ning 30% asus kassas ja 20% pangas. Analüüsist nähtus, et mitmel aastal oleks olnud maksuvõlglastel maksuvõla tasumiseks raha olemas.

KOKKUVÕTE

Raharingluses kajastatakse raha pangakontodel ja kassas. Majandusaasta aruannetes kajastub ettevõtja raha jääk majandusaasta lõpu kuupäeva seisuga. Sellest võib järeldada tulevast maksukohustuse täitmist või maksuvõlgnevuse tekkimist. Raamatupidamisarvestuses kirjendatakse ja aruandluses kajastatakse nii raha pangakontol kui sularaha kassas. Sularaha kogust ja suurust kassas ei reguleerita õigusaktidega. Seda on võimalik igal ettevõtjal määrata raamatupidamise sise-eeskirjas.

Teema valiku põhjuseks oli asjaolu, et sularaha sisse- ja väljamaksed pangas on kontrollitavad, kuid kassas mitte. Seetõttu võib tekkida olukord, et juriidilisel isikul on majandusaasta aruande kohaselt raha, kuid samas vahetult järgnev maksukohustus täitmata.

Teema oli aktuaalne, sest Rahandusministeeriumi valitsemisala 2015-2018 arengukava üheks püstitatud eesmärgiks on tugevdada kontrolli ebaseadusliku majandustegevuse üle ja suurendada maksulaekumist. Korruptsioonivastasest strateegiast aastateks 2013-2020 nähtub, et korruptsioonivõimalusi tingivad peamiselt teenuse või kauba puudus ja raha hulk. Valdcondades, kus on teenustest ja kaupadest puudus, liigub sellest hoolimata suur hulk raha.

Teema oli uudne, kuna teadaolevalt pole varasemalt analüüsitud majandusaastas kajastatud raha seost maksulaekumisega ja välja selgitatud seost maksuvõlgade ja –pettustega. Paljudel ettevõtjatel on riigi ees maksukohustus täitmata, kuid nende poolt esitatud majandusaasta aruannetest nähtub, et raha või sularaha kassas on piisavalt maksuvõla tasumiseks. Töö lisaväärtuseks oli see, et analüüsides sularaha koguse seost maksuvõlgadega saab välistada sellega kaasneva võivaid maksupettusi ning riik saab lähtuvalt analüüsist õigusaktiga sätestada optimaalse sularaha piiri kassas.

Probleemiks oli see, et juriidilise isiku majandusaasta aruande kohaselt on raha piisavalt, kuid ei suudeta täita maksukohustusi. Majandusaasta aruandesse süüvides selgub, et raha jagunemist ei ole välja toodud ning ei ole üheselt arusaadav kas raha on pangas või kassas. Maksuhalduril ei ole reaalselt võimalik kontrollida sularahatehingute õigsust. Aruandvatel isikutel on võimalus sooritada tehinguid, mis ei ole ettevõtlusega seotud ning jätta sellelt maksukohustus kajastamata.

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti maksuvõlglaste raharingluse kajastus majandusaasta aruannetes. Lõputöö eesmärk saavutati läbi uurimisülesannete.

Esimeseks uurimisülesandeks oli anda ülevaade juriidilise isiku likviidsemast varast. Selgus, et raha on ettevõtja likviidsemaks varaks mõõtes kaupade väärtust. Ettevõtjatel on mitmeid võimalusi raha hoiustamiseks. Nad võivad hoida seda pangakontol, sularahana kassas või raha kasumlikult investeerida. Sularahale pangatehinguid, kuna see on lihtsam viis kaupade ja teenuste eest tasumisel ning töötasu maksmisel. Sularaha eeliseks on anonüümseks jäämine, mistõttu võimaldab sularaha omamine maksudest kõrvale hoiduda.

Teiseks uurimisülesandeks oli anda ülevaade raamatupidamiskohustuslase maksukohustusest. Raamatupidamiskohustuslased on kohustatud korraldama raamatupidamist ja finantsaruandlust ning täitma maksukohustused. Maksukuulekad on need ettevõtjad, kes registreerivad ettevõtluse, esitavad deklaratsioone õigeaegselt ning tasuvad makse tähtajaliselt. Eeldades, et maksukohustuslased käituvad maksukuulekalt, on siiski neid, kes seda ei tee, ning hoiduvad maksudest kõrvale. Maksudest kõrvalehoidumine on probleemiks kõikides riikides, sealhulgas Eestis, kuna ei omata täielikku kontrolli maksukohustuslaste üle.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli analüüsida maksuvõlglaste nimekirjas seisuga 02.01.2015 olevate maksuvõlglaste ettevõtlusvormi, tegevusvaldkondi ja -piirkondi ning maksuvõlgnevuse perioodi. 02.01.2015 seisuga oli Eestis maksuvõlglasti kokku 4715. Kõige suurem hulk maksuvõlglastest tegutses Harju, Tartu ja Pärnu maakonnas. Kõikidest maksuvõlglastest on 95% osäühingud. Rohkem maksuvõlglasti tegutses ehitusvaldkonnas, hulgi- ja jaekaubanduses ning töötlevas tööstuses.

Neljandaks uurimisülesandeks oli analüüsida maksuvõlglaste majandusaasta aruannetes raharingluse kajastust selgitamaks välja sularaha kogus kassas. Selgus, et ettevõtjad, kes on maksuvõlgadesse jäänud jätavad tihtipeale pärast maksuvõla tekkimist majandusaasta aruanded esitamata. Analüüsist nähtus, et 02.01.2015 seisuga oli maksuvõlglasti kokku 4715, kellest 2983-l oli esitatud majandusaasta aruanne enne maksuvõla tekkimist või tekkimise aastal. 1571 nendest kajastas aruandluses eraldi raha kassas ja raha pangakontol. Rahast 50% oli teadmata asukohaga ning 30% asus kassas ja 20% pangas. Analüüsist nähtus, et mitmel aastal oleks olnud maksuvõlglastel maksuvõla tasumiseks raha olemas. Analüüsist selgus, et suur osa maksuvõlglasti on jätnud pärast maksuvõla tekkimist majandusaasta aruanded esitamata. Sellest tulenevalt tehakse ettepanek Maksu- ja Tolliametile tõhustada kontrolli

maksuvõlglaste üle ja Justiitsministeeriumile maksuvõlglastele ärikeelu kehtestamiseks, kuid nad ei ole enda maksuvõlga ajatanud. Rahandusministeeriumile soovitatakse teha elektroonilises keskkonnas majandusaasta aruande esitamisel kohustuslikuks lisa „raha“.

Järgmistele uurijatele soovitatakse teostada horisontaal- ja vertikaalanalüüs maksuvõlglaste kohustuste osas, et selgitada välja maksuvõla osakaal kohustuste lõikes.

SUMMARY

In money circulation the money is either at the bank or in cash. Annual reports reflect the company's money balance at the end of the financial year; this could show the future tax obligation or tax arrears. Accounting records should report money separately in bank accounts and in hand. The amount of cash in hand is not regulated by any law and entrepreneurs can regulate the cash limit with their accounting policies.

Diploma thesis is written on the title "Tax Debtors' Money Circulation in Annual Reports in Estonia". The thesis is written in Estonian, and consists of 39 pages. The author has referred to 35 sources, all of which have been cited.

Choice of the subject was caused by the fact that the money payments through the banks are traceable, but cash payments are not. Therefore, this may arise situations where a entrepreneur has money according to the annual report, but at the same time they do not perform their tax obligations.

The subject is topical because in the Exchequer of Government Plan for the years 2015-2018 one of the stated aim is to strengthen the control over illegal activities and increase tax collection. The Anti-Corruption Strategy for the years 2013-2020 shows that opportunities for corruption are mainly resulted by the lack of goods or services and the amount of money. In the areas where there are lack of goods and services, nevertheless moves a large amount of money.

The topic is novelty, because confessedly there has not previously been any analysis of the money relationship with tax inflow and with tax debts and frauds. Many entrepreneurs have not compiled their tax liability, but their annual report shows that they have the sufficient amount of cash to do it. The added value in the thesis is that while analyzing the relationship between cash and tax debts, potential tax frauds can be ruled out and then according to the analysis the state can then constitute the optimal limit for the cash in hand.

The problem is, that according to the annual reports of the companies they have enough money to comply their tax obligations, but they do not do it. Analyzing the annual reports it is not clear if the money is in the bank or in hand. Tax authorities cannot realistically control the correctness of cash transactions, and entrepreneurs have the opportunity to perform the transactions that are not related to business.

The purpose of the thesis is to explain the tax debtors money circulation in annual reports in Estonia. The thesis' aim was achieved through performing research tasks.

The first task of the thesis was to provide an overview of entrepreneurs liquid assets. It turned out that money is the best liquid asset for measuring the value of goods and services. Entrepreneurs have several options for depositing money, they can keep it in a bank account, cash in hand or in investments. Nowadays entrepreneurs prefer to make bank transactions rather than pay in cash because it is the easiest way to pay for goods, services and salary. The advantage of cash is that the transactions are anonymous and therefore it allows tax evasions.

The second task of the thesis was to provide an overview of the accounting liability. Accounting entity is required to organize the accounting, financial reporting and to comply with the tax obligations. Tax obedience is when entrepreneurs who register their business, submit their return on time and pay their taxes on time. While it is expected that taxable persons are acting obedient, there are still those who fail to do so and avoid taxes. Tax evasion is a problem in all countries, including Estonia, because there is no full control over taxpayers.

The third task of the thesis was to examine the entrepreneurial form, activities, and areas of the tax arrears on the period of 02.01.2015. 02.01.2015 where there were, a total of 4715 tax debtors. A large amount of them were operating in the Harju-, Tartu and Pärnu counties. Of all the tax debtors 95% were limited-liability companies. Most tax debtors were operating in the field of construction, wholesale, retail trade and manufacturing.

The fourth task of the thesis was to analyze the tax debtors annual reports that reflected the overview of money circulation, to therefore evaluate the amount of cash in hand. It was found that entrepreneurs that have arrears, often do not submit the annual reports after not paying taxes. The analysis showed that only 2983 entrepreneurs out of 4715, submitted their annual reports after they got arrears. Only 1571 of them reported cash in hand and money in a banking account separately. 30% of the money was in cash, 20% was in banking accounts and 50% of the money's location was unknown. The analysis showed that for many years the tax debtors had money to pay the taxes, but they did not perform it.

The analysis showed that the large proportion of tax debtors did not submit their annual reports after emergence of arrears. Accordingly, it is proposed to enhance the Estonian Tax

and Customs board and Ministry of Justice, control over tax debtors and establish prohibition of business to tax debtors if they do not stagger their tax debt. It is proposed to the Ministry of Finance, to obligate the extra "money" entry in the electronic environment when submitting annual reports.

To the following researchers it is recommended to do a horizontal and vertical analysis of the tax debtors obligations, in order to identify the proportion of the tax debt in obligations.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Aktiaseltsi Tamsalu Veskid (pankrotis) pankrotihaldur Urmas Ustavi (Ustav) hagi Aadu Jaansoo vastu kahju hüvitamiseks (2013), 3-2-1-110-13.

Al-Amareh, A., 2013. Why do Jordanian firms hold cash? An empirical examination of the industrial companies listed in ase. *International Journal of Academic Research*, 5(1), pp. 103-111. Leitud: EBSCOhost [07.11.2015].

Çaliyurt, K. T., 2011. Importance of financial management knowledge in small and medium enterprises (SMEs) managing by women. *Trakya University Journal of Social Science*, 13(2), pp. 327-353. Leitud: EBSCOhost [07.11.2015].

Erdős, É., 2010. Tax Optimization, Tax Avoidance or Tax Evasion? Contributions to the Offshore Companies' Legal Background. *Juridical Current*, 13(3), pp. 54-67. Leitud: EBSCOhost [21.01.2016]

Infopankki, 2014, *Ettevõtja kohustused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.infopankki.fi/et/elu-soomes/too-ja-ettev-tlus/ettev-tja-kohustused> [Kasutatud 04.12.2015]

Inselberg, K., 2013. Koppel: Sularaha käibel hoidmine on tüütu ja kallid. *Eesti Postimees*, 25. november. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://majandus24.postimees.ee/2609348/koppel-sularaha-kaibel-hoidmine-on-tuutu-ja-kallis> [Kasutatud 21.01.2016]

Ivask, P., 2015. Rootsi suretab sularaha välja. *Äripäev*, 27. detsember. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.aripaev.ee/uudised/2015/12/27/rootsti-on-loobumas-sularahast> [Kasutatud 21.01.2016]

Kask, G., 2011. Maksudest kõrvalehoidumise piiritlemis- ja hindamiskriteeriumid Eesti ja Euroopa maksuõiguse näitel. *EML ajakiri MaksuMaksja*, 6/7. Leitud: Eesti MaksuMaksjate kodulehekülg Leitav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=1223> [Kasutatud 05.01.2016]

Kõuts, H., 2006. *Rahavoogude aruanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.brokerman.ee/wp-content/uploads/2013/09/RP.02_2006.pdf [Kasutatud 07.12.2015]

Käibemaksuseadus (2015).

Lehiste, J., 2013. Maksudest kõrvalehoidumise olulisemad põhjused ja probleemid. *EML ajakiri MaksuMaksja*, 6/7. Leitud: Eesti MaksuMaksjate kodulehekülg [05.01.2016]

Lepasaar, H., 2015. Maksu ja tolli järelevalve riskianalüüs. *Maksu- ja Tolliamet* [Võrgumaterjal] Leitav: https://sisekaitse.ois.ee/study-material/student?student_id=2290 [Kasutatud:05.01.2015]

Lillemets, K., 2009a. *EMTA: Võlg on võõra oma ehk kuidas tekkinud võlakoormaga hakkama saada*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.raamatupidaja.ee/uudised/2009/04/22/emta-volg-on-voora-oma-ehk-kuidas-tekkinud-volakoormaga-hakkama-saada> [Kasutatud: 04.12.2015]

Lillemets, K., 2009b. Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja selle peamised isikupõhised mõjutegurid. *Riigikogu Toimetised*, 20, 2009. Leitud: Riigikogu Toimetised [07.12.2015]

Maksu- ja Tolliamet, 2015, *Maksuvõlglaste nimekiri seisuga 02.09.2015*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.emta.ee/index.php?id=35438> [Kasutatud 10.09.2015].

Maksukorralduse seadus (2015).

Morse, S. C., Karlinsky, S., Bankman, J., 2009. Cash Business and Tax Evasion. *Stanford Law & Policy Review*, 20(1), pp. 37-61. Leitud: EBSCOhost [06.11.2015].

Prants, A., 2014. *Tehingud sularahas – kas juhatas vastutab raamatupidamise eest?* [Võrgumaterjal] Leitav: <http://rup.ee/raamatupidamine/raamatupidamine/tehingud-sularahaga-kas-juhatas-vastutab-raamatupidamise-eest> [Kasutatud 04.12.2015]

Raamatupidamise seadus (2014).

Raamatupidamise sise-eeskirja kehtestamine (2007).

Raamatupidamisuudised, 2014. *Maksuvõlglaste nimekirja avaldamine on kiirendanud maksude laekumist*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://rup.ee/uudised/maksud-ja-raamatupidamine/maksuv-iglaste-nimekirja-avaldamine-on-kiirendanud-maksude-laekumist> [Kasutatud 01.04.2015]

Raamatupidamisuudised, 2015a. *Kõige rohkem maksuvõlglasti oli majutus- ja toitlustussektoris*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://rup.ee/uudised/maksud-ja-raamatupidamine/k-ige-rohkem-maksuv-iglasti-oli-majutus-ja-toitlustussektoris> [Kasutatud 01.04.2015]

Raamatupidamisuudised, 2015b. *Maksuvõlg vähenes mullu 37 miljoni euro võrra*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://rup.ee/uudised/maksud-ja-raamatupidamine/maksuv-ig-vahenes-mullu-37-miljoni-euro-v-rra> [Kasutatud 01.04.2015]

Registrite ja Infosüsteemide Keskus, *02.01.2015 seisuga maksuvõlglaste majandusaasta aruanded*, kuupäev puudub. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ariregister.rik.ee/lihtparing.py>

Riigiportaal, 2015, *Majandusaasta aruanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.eesti.ee/est/majandusaasta_aruanne [Kasutatud 07.12.2015]

Roos, A., Sander, P., Nurmet, M., Ivanova, N., 2012. *Finantsturud- ja institutsioonid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Russian Tax Police Financial Investigative Techniques, 1789. *The Department of the Treasury*, pp 15-6-15-18.

Schaffer, M. E., Turley, G., 2000. Effective vs. Statutory Taxation: Measuring Effective Tax Administration in Transition Economies. *William Davidson Institute*, 343, pp. 1-30 Leitud: Social Science Research Network [12.05.2016]

Sotsiaal- ja turu-uuringud, 2011. *Üle poole Eesti elanikest peab pangakaarti turvalisemaks kui sularaha*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.saarpoll.ee/?lang=est&m1=18&news=36> [Kasutatud 21.01.2016]

Torgler, B., 2003. To evade taxes or not to evade: that is the question. *Journal of Socio-Economics*, 32(2003), pp. 283-302 Leitud: Elveiser B.V. Leitav: <http://kie.vse.cz/wp-content/uploads/Torgler-2003.pdf> [Kasutatud 05.01.2016]

Tsarjov, R., 2007. *Rahaliste vahendite arvestus*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://kingpool.hak.edu.ee/materjalid/R.%20Tsarjovi%20raamatupidamise%20%F5piobjektid%20/raha%20arvestus/kassaoperatsioonide_sularaha_arvestus.html [Kasutatud 07.12.2015].

Tsiviilseadustiku üldosa seadus (2015).

Walker, D. I., 2006. Financial Accounting and Corporate Behavior. *Boston University School of Law*, 06-05, pp. 49 Leitud: Social Science Research Network [10.04.2016]

Äriseadustik (2015).

Yakovlev, A., 2001. „Black Cash“ Tax Evasion in Russia: Its Forms, Incentives and Consequences at Firm Level. *Europe-Asia Studies*, 53(1), pp. 33-55. Leitud: EBSCOhost [07.11.2015]

LISAD

Lisa 1. Registreeritud juriidilised isikud Registri ja Infosüsteemide Keskuses seisuga 01.01.2015

01.01.2015 seisuga registreeritud juriidilised isikud (Registrite ja Infosüsteemide Keskus, Statistika, 2016; autori mugandatud)

Maa- kond	AS*	OÜ*	TÜH*	TÜ*	ÜH*	FIE*	Filiaal *	MTÜ*	SA*	Muu	Kokku
Harju maakond	2320	92570	664	2097	1348	10045	477	13634	401	9	123565
Jõgeva maakond	48	1833	29	6	18	1258	1	631	24	0	3848
Põlva maakond	43	1698	34	9	12	1129		622	16	0	3563
Tartu maakond	387	15673	126	293	275	3280	19	3645	110	1	23809
Valga maakond	58	1845	33	13	12	914		702	22	0	3599
Viljandi maakond	84	3211	34	16	43	1774	2	974	27	0	6165
Võru maakond	61	2134	46	10	16	1492	2	805	14	0	4580
Hiiu maakond	21	744	9	1	7	552	1	366	10	0	1711
Järva maakond	51	1892	61	8	5	1024		767	20	0	3828
Lääne maakond	48	1937	32	13	21	923	3	814	20	0	3811
Pärnu maakond	176	7750	92	16	68	2685	11	1916	39	0	12753
Rapla maakond	37	2748	27	13	11	1159	1	827	11	0	4834
Saare maakond	56	2697	58	20	116	1528	2	1025	22	0	5524
Ida-Viru maakond	149	6517	402	100	271	2773	8	2616	56	0	12892
Lääne-Viru maakond	123	4115	50	15	35	1880	1	1364	18	0	7601
Aadress puudub	27	1411	2	8	15	15	10	60	3	0	1551
Kokku	3689	148775	1699	2638	2273	32431	538	30768	813	10	223634

*AS – aktsiaselts; OÜ – osäühing; TÜH – tulundusühistu; TÜ – täisühing; ÜÜ – usaldusühing; Filiaal – välismaa äriühingu Eesti filiaal; MTÜ – mittetulundusühing; SA – sihtasutus

Lisa 2. Maksuvõlglaste jaotus tegevusvaldkonniti seisuga 02.01.2015

Maksuvõlglaste jaotus tegevusvaldkonniti seisuga 02.01.2015 (Päring Justiitsministeeriumi Registrite ja Infosüsteemide Keskuselt, 04.02.2016)

Tegevusvaldkond	Maksuvõlglaste arv
Ehitus	993
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	879
Töötlev tööstus ja mäetööstus	386
Haldus- ja abitegevused	343
Veondus ja laondus	279
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	275
Kinnisvaraalne tegevus	209
Majutus ja toitlustus	189
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	175
Muud teenindavad tegevused	135
Info ja side	116
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	61
Finants- ja kindlustustegevus	39
Haridus	27
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	14
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	15
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	3
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	1
Täpsustamisel	14
Puudub	562
Kokku	4715